

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 20.02.2026
Kabul Tarihi : 20.04.2026

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1893580>

MÜELLİFİ BİLİNMEYEN MANZUM BİR TÜRKÇE-KÜRTÇE SÖZLÜK

Hemin OMAR AHMAD¹, Zafer AÇAR²

ÖZ

Sözlükler dillerin hafızaları, kayıt defterleri ve söz depolarıdır. Dil etkileşiminden doğduğu düşünülen çok dilli sözlükler ve onların İslami dönem versiyonları olan manzum sözlükler bu kayıt geleneğinin devamı ve dili kolay öğrenme ve/veya öğretme amacının bir ürünüdür. Bugün elimizde olan kaynaklar ışığında; 17. yüzyılda başlayan bir dili Kürtçe olan manzum sözlük yazımı günümüze kadar devam etmiştir. İncelediğimiz eser Britanya Müzesi'ne (British Museum) kayıtlı elyazması manzum bir Türkçe-Kürtçe sözlüktür. Yazı stilinden, on dokuzuncu yüzyıla ait bir el yazısı olduğu anlaşılmaktadır. Bu manzume 10 sayfadan oluşmakta ve 142 beyitten meydana gelmektedir. Manzumede yaklaşık 353 sözcüğün, 9 söz öbeğinin (kelime grubu) ve 75 cümlenin Türkçesi ve bunların Kürtçe karşılıkları verilmiştir. Manzumenin büyük bir bölümünde önce Türkçe kelime, ardından Kürtçe anlamı verilmiştir. Bunun amacının Kürt öğrencilere Türkçe öğretmek olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, eserin yazıldığı aruz kalıbı müellif ya da müstensih tarafından kaydedilmemiştir; ancak incelendiğinde remel bahrinin dörtlü tam kalıbı üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır. Metnin kafiyesine gelince, bu sözlüğün de diğer tüm sözlükler gibi kafiyesi mesnevi tarzında olmasına rağmen, kafiyelerin büyük çoğunluğunda "e" (◌e) sesi sona gelmiştir. Bu durum, daha çok şairin "budur" demek istediği bir cevap niteliğindedir. Sonuç olarak çalışmamız Kürtçe elyazması eserlerden birinin daha gün yüzüne çıkarılması ve bir dili Kürtçe olan manzum sözlük geleneğinin bir parçası olan bir eseri incelemesi bakımından dikkate değer niteliktedir ve sonraki çalışmalara ilham kaynağı olacaktır.

Anahtar sözcükler: Manzum sözlükler, Türkçe Kürtçe manzum sözlük, Müellifi bilinmeyen manzum sözlük

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, heminahmad40@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0003-1985-9512>

² Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, zafer13acar65@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0001-5323-9531>

Article Type : Research Article
Date Received : 20.02.2026
Date Accepted : 20.04.2026

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1893580>

A POETIC TURKISH-KURDISH DICTIONARY BY AN UNKNOWN AUTHOR

Hemin OMAR AHMAD¹, Zafer AÇAR²

ABSTRACT

Dictionaries are the memories, record books, and word repositories of languages. Multilingual dictionaries, thought to have originated from language interaction, and their Islamic period versions, rhymed dictionaries, are a continuation of this tradition of record-keeping and a product of the aim to facilitate language learning and/or teaching. In light of the sources available to us today, the writing of rhymed dictionaries in the Kurdish language, which began in the 17th century, has continued to the present day. The work we examined is a handwritten Turkish-Kurdish dictionary registered at the British Museum. The writing style indicates that it is a 19th-century manuscript. This poem consists of 10 pages and 142 verses. The poem provides the Turkish equivalents of approximately 353 words, 9 phrases (word groups), and 75 sentences, along with their Kurdish equivalents. In most of the poem, the Turkish word is given first, followed by its Kurdish meaning. It is understood that the purpose of this is to teach Turkish to Kurdish students. On the other hand, the aruz meter in which the work was written was not recorded by the author or the copyist, but upon examination, it is based on the four-line complete meter of the remel bahr. As for the rhyme scheme of the text, although the rhyme scheme of this dictionary, like all other dictionaries, is in the mesnevi style, the vast majority of the rhymes end with the sound “e” (e). This is more of a response that the poet wanted to say “this is it.” In conclusion, our work has brought another Kurdish manuscript to light and has contributed to the study of the Kurdish language.

Keywords: Rhyming dictionaries, Turkish-Kurdish rhyming dictionary, Unknown author's rhyming dictionary

¹ Asst. Prof., Bingöl University, Faculty of Science and Letters, heminahmad40@gmail.com, <http://orcid.org.0000-0003-1985-9512>

² Assoc. Prof., Bingöl University, Faculty of Science and Letters, zafer13acar65@gmail.com, <http://orcid.org.0000-0001-5323-9531>

1. GİRİŞ

İnsan etkileşiminin bir ürünü olan iletişim ve bunun en pratik yolu olan dil, anlama ve anlaşılma ile değer kazanabilir. Daha açık bir ifadeyle insan etkileşiminde konuşulanların bilinmesi, akılda tutulması, öğretilmesi ve aktarılması dilin korunması ve gelişimi açısından önemlidir. Bunun bir gereği olarak; yazıdan önce resimler, kabartmalar ve hiyerogliflerle, yazının ortaya çıkmasından sonra da yazılı eserlerle insan aktivitelerine ait veriler kayıt altına alınmıştır. Dile ait ürünleri kaydetme ve taşıma hususunda sözlükler başlıca eserler olarak nitelendirilebilir.

Sözlükler kelime taşıyıcıları olarak dillerin söz dağarcığını yansıtan eserlerdir. Aynı zamanda içerdiği kelimelerin tür ve yapılarına bağlı olarak o dilin kültürel boyutlarına da işaret ederler. İlk biçimleri daha basit olsa da hem düzyazı biçimi hem de nazım biçimi olan sözlükler tarihi seyir içerisinde büyük gelişmeler kaydetmiş, dillerin yayılması ve gelişmesine paralel olarak pek çok türleri kaleme alınmış ve günümüzde pek çok bilim dalında, bir bilimin alt dallarında, mesleki alanlarda o ilgili alanların terimlerini ihtiva eden sözlükler yazılmıştır. Örneğin Subaşı (2017, s. 204-218) konularına ve içeriklerine göre yirmi farklı türde sözlük sıralamıştır. Dahası bir dilin söz varlığına ilişkin çalışmaların neticesinde ortaya çıkan sözlük yazımı ya da sözlükbilim (lexicography), sözcüklerin anlam ve kullanımlarına yoğunlaşan bilim olan sözcükbilim (lexicology) (sözlükbilim) (sözlükbilimin daha geniş tanımları için bakınız: Çürük, 2020; Bozkurt, 2020) adlı dilbilim dallarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Sözlüklerin yazılma amaçlarına bakıldığında Kocapınar'ın (2015, s. 130) da ifade ettiği gibi "Kaynaklar sözlük yazmanın insanların dini, ticari ya da kültürel ihtiyaçlarından doğduğunu belirtmişlerdir." Ayrıca dillerin teması bağlamında pek çok çalışma, Ölker (2009) gibi, sözlük yazımının bir diğer sebebi olarak dil etkileşimini göstermişlerdir. Bununla beraber sözlüklerin manzum bir biçimde yazılmasının ise daha farklı amaçları ve nedenleri vardır. Durmaz ve Öztürk'e (2022, s. 439) göre "iki ya da üç dilli olan manzum sözlükler özellikle çocuklara kelime bilgisinin yanında aruz vezni ve gramer bilgisini öğretmeyi amaçlamaktadır." Nedenleri arasında da: "nazım dilinin öğrencilere cazip gelmesi, vezin üzere kolayca okunması, kısa sürede ezberlenebilmesi" (Öz, 1996, s. 55); "manzum eserlerin vezin ve kafiye gibi bir takım ahenk unsurları taşımış olma özelliği ile okumayı zevkli hale getirmesi ve okunan metnin hafızada kalmasını kolaylaştırması" (Kırbıyık, 2002, s. 182); "İslâmî bilimlerin ağırlıklı olarak nakle dayalı olması ve burada ezber olgusunun önemli rol oynaması, bilginin aynen korunmasını zarurî hâle getirmiş, böylece bilgiyi kolayca akılda tuttuğu için de manzum bir şekilde yazılan sözlüklerin tercih edildiğini söylemek mümkündür." (Öztürk, 2016, s. 2) şeklinde izah edilmiştir.

Çalışmamız Kürtçe manzum sözcüklere odaklandığı için öncelikle Kürtçedeki manzum sözlük geleneğini ele alacak, ardından bu çalışmamıza konu olan ve yakın bir zamanda çalışmamızın yazarlarından Hemin Omar Ahmad tarafından keşfedilmiş olan müellifi belli olmayan Türkçe-Kürtçe sözlüğü şekil özellikleri, söz varlığı ve dil özellikleri bakımından inceleyecektir.

2. MANZUM SÖZLÜK TARİHÇESİNE GENEL BİR BAKIŞ

Müslüman halkların dil-edebiyat geleneği içerisinde yer alan manzum sözlük-gramer yazımına pek çok kaynakta aktarıldığı gibi ilkin Arap edebiyatında rastlanmıştır. "Manzum sözlüklerin ilk örnekleri XI. yüzyılda Arap edebiyatında verilmiştir. İsmâ' il bin İbrâhim er Rib'î'nin (öl. 1087) *Kaydü'l-Evâbid* adlı eseri, bilinen ilk manzum sözlüktür. (...) XIII. yüzyılda Bedrüddîn Nasr Mes'ûd el-Ferâhî'nin kaleme aldığı *Nisâbu's-Sıbyân* iki dilli manzum sözlüklerin ilki kabul edilir" (Öz, 2016, s. 51- 52). Daha sonra bu gelenek diğer Müslüman halkların kendi dilleri için yaptıkları çalışmalarla devam etmiş, iki dilli ve üç dilli manzum sözlüklerle günümüze kadar süregelen zengin bir birikim oluşturmuştur. Bu sözlüklerin sayıları ve dilleri ile ilgili sayısal veriler için bibliyografik çalışmalara bakmak bu konuda bir fikir verecektir. Örneğin Averbek (2018) dillerinden biri Türkçe olan sözlüklerin bir bibliyografyasını yayımlamıştır. Bizim çalışmamız daha çok Kürtçe manzum sözlüklere odaklandığı için biz Kürtçe manzum sözlükler hakkında bilgi vereceğiz.

3. DİLLERİNDEN BİRİ KÜRTÇE OLAN MANZUM SÖZLÜKLER

Kürtçe manzum sözlükler üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda; (Pertev, 2012; Aykaç, 2016; Öztürk, 2016; Ertekin, 2017; Bolelli N. ve Ertekin, N. 2017) şu ana kadar tespit edildiği kadarıyla dillerinden biri Kürtçe olan manzum sözlükler sekiz tanedir. Ertekin (2017) manzum Kürtçe sözlükler hakkında önemli bilgiler verdikten sonra incelemesine konu olan sözlüğün bilinen ilk ve tek manzum Türkçe-Kürtçe sözlük olduğunu belirtmiş (s.105) ancak "... yapılacak yeni akademik çalışmalarla bu alandaki sayının artabileceği kanaatindeyiz."(s.104) tespitini yapmıştır. Bizim bu çalışmamız Ertekin'in kanaatini doğrulamıştır. Çünkü çalışmamızın yazarlarından Hemin Omar Ahmad tarafından tespit edilen iki sözlükle beraber, ki birisi çalışmamıza konu olan sözlüktür, sekiz olan "dillerinden biri Kürtçe olan manzum sözlükler" ona çıkmıştır. Bu sözlükleri kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

Tablo 1.*Bir dili Kürtçe olan manzum sözlükler*

Sözlük adı	Müellifi	Dilleri	Yazım tarihi
Nûbihara Biçûkan	Ahmed-î Hanî	Arapça-Kürtçe	1683
Gulzar	İsmail-î Bazidî	Kürtçe-Arapça-Farsça	1655-1710
Luğetnamey-î Ehmedi	Şeyh Maruf Nodayî	Kürtçe-Arapça	1790
?	Mela Mihemed Nûr Omer Gunbeti	Arapça-Türkçe -Kürtçe	1905
Mirsad'ul Etfal	Şeyh Muhammed Kerbelayi	Kürtçe-Farsça	1912
Britanya Müzesi Kayıtlı Elyazması	?	Türkçe-Kürtçe	1920'den önce
Du Rişte	Abdulkerim Muderris	Arapça-Kürtçe	1963
Ferhenga Quranê	Mela Mahmud Tiruwayi	Kürtçe- Arapça	2000
Nubihara Mezinan	Dilbikulê Ciziri	Türkçe-Kürtçe	2012
Nubihara Mizgefta Siriye ¹	Abdusettar Rekani	Arapça-Kürtçe	2014

3. 1. Müellifi Bilinmeyen Manzum Türkçe Kürtçe Sözlük

Bu çalışmamızda, çalışmamıza konu olan sözlüğün şekil, söz varlığı ile dil ve gramer özelliklerini genel hatlarıyla ortaya koyacağız. Eserin Kürtçesi Güney Kürtçesi ya da günümüzde yaygın olarak bilinen ismi Sorani ile yazıldığı için incelemelerimizi daha çok eserin Kürtçesi üzerine yoğunlaştıracğız.

Ayrıca belirtmek gerekir ki metni transkribe ederken Kürtçe olan kelimeleri Kürtçe transkripsiyonu için kullanılan karakterler ile transkribe ettik. Türkçe kelimeler için osmanlıca transkripsiyon alfabesini temel alan İSNAD transkripsiyon biçimini tercih ettik. Eserin Türkçesinin Türkmen şivesi telaffuzuyla olması ve bazı kelime telaffuzlarının Osmanlıcadan farklı olması transkripsiyon noktasında birtakım zorluklara neden oldu ancak mümkün oldukça metinde yer aldığı biçimini korumaya ve transkripsiyonda adı geçen standardın kurallarına göre yazmaya özen gösterdik.

3.1.1. Sözlüğün Şekil Bilgisi

3.1.1.1. Metnin Kaynağı, Vezin ve Kaftiyesi

İncelediğimiz eser Britanya Müzesi'ne (British Museum) 1919 yılında kaydedilmiş olan, müellifi ve yazılış tarihi bilinmeyen elyazması manzum bir Türkçe-Kürtçe sözlüktür. Bu manzume 10 sayfadan oluşmakta ve 142 beyitten meydana gelmektedir. Birinci sayfa 12 beyit, son sayfa 11 beyit ve diğer sayfaların her biri 15 beyit içermektedir. Manzumede yaklaşık² 353 sözcüğün, 9 söz öbeğinin (kelime grubu) ve 75 cümlenin Türkçesi ve bunların Kürtçe karşılıkları verilmiştir.

Sözlük, Türkçe-Kürtçedir, yani manzumenin büyük bir bölümünde önce Türkçe kelime, ardından Kürtçe anlamı verilmiştir. Bunun amacı, Kürt öğrencilere Türkçe öğretmektir. Eser 142 beyitten oluşmaktadır. Besmele ile başlayan eser, "Tamamlandı ve hayırla sonuçlandı" anlamına gelen *Temmet we bi'l-xeyri 'emmet* (تمت وبالخير عمت) ifadesiyle bitmektedir. Eserin yazarı ve yazıldığı tarih ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece 8 Kasım 1919'da British Museum'a ulaştığı bilinmektedir. Ancak yazı stiline, on dokuzuncu yüzyıla ait bir el yazısı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Kürtçe yayıncılığın arttığı (bkz. Arslan, 2025) ve Türkçe-Kürtçe iki dilli yayınlarda bir artış olduğu gözlemlenmektedir.

Alanla ilgi araştırmacılara malumdur ki manzum sözlüklerin belli başlı ortak biçimsel özellikleri bulunmaktadır. Genellikle *mesnevi* nazım şekliyle kaleme alınan manzum sözlükler *hamdele ve salvele*, *sebeb-i te'lif*, *naat*, *münacaat* ve *hâtıme* gibi bölümlerden oluşur (Öztürk, 2016, s. 3). İncelediğimiz esere baktığımızda bu bölümlerin yer almadığı gözlemlenmektedir. Eser direkt kelime ile başlamakta, her beyitte Türkçe kelime, kelime grupları ve

¹ Bu manzumenin yazarıyla görüşme gerçekleştiren M. Zahir ERTEKİN manzumenin 2014 yılında bittiğini ve yazarın manzumenin ismini *Nûbehara Nûcewanan* (Gençlerin yeni baharı/ilkbaharı) şeklinde yayımlayacağını kaydetmiştir. Bkz: Ertekin (2017, s. 100)

² Yaklaşık dememizin sebebi bazı kelime, kelime grubu ve cümlelerin tekrar edilmesidir.

cümlelerin Kürtçe karşılıkları verilmektedir. Beyitlere genelde Türkçe ifadelerle başlanmakla beraber kimi beyitlerde önce Kürtçe ifadeye yer verildiği ve Türkçe karşılıklarının istendiği de tespit edilmiştir. Ayrıca beyitlerde sık sık "nedir" demek olan *çi ye/çe* soru sözcüğü kullanılarak karşılıkların arandığı görülmektedir.

Diğer taraftan, eserin yazıldığı aruz kalıbı müellif ya da münstensih tarafından kaydedilmemiştir; ancak incelendiğinde veznin temeli Remel-i Rubai'dir (Dörtlü Remel); yani her mısra iki 'Fâilâtun' tefilesinden oluşmaktadır. Ancak kafiye kaygısı ve bazen de değiştirilmesi mümkün olmayan sözlüksel kelimeler nedeniyle 'Fâilâtun' tefilesi 'Feilâtun'a dönüşmüştür. Bazı durumlarda ise tefilenin son hecesi kısaltılmış ve 'Fâilâtun'; 'Fâilâtu' veya 'Feilâtu' şekline bürünmüştür. Bu yüzden okuma esnasında son hece uzatılır ki buna aruz ilminde 'işba' denir. Ayrıca şunu da bilmek gerekir ki, manzumenin vezninin Remel olduğunu söylediğimizde genel biçimi, yani beyitlerin büyük çoğunluğunu kastediyoruz. Aksi takdirde manzumenin tek tük veya bazı beyitlerinde Remel vezni gözetilmemiş ve kasıtsız bir şekilde 'Mustef'ilun Mustef'ilun'a dönüşmüş ya da sadece dört artı dört hece düzeniyle aruz vezni bozulmuştur. Fakat genel itibarıyla büyük çoğunluk, zihaf ve illetlerdeki değişiklikler de göz önünde bulundurulduğunda, kendini Remel vezni içerisinde göstermektedir. Remel vezni, hafif bir vezin olup ezberlenmesi kolaydır. Hatta Celaleddin Rumi'nin *Mesnevi'si* gibi Farsça mesnevilerin büyük bir kısmı ve bazı Sorani mevlidnameler de bu vezinle yazılmıştır.

Metnin kafiyesine gelince, bu sözlüğün de diğer tüm sözlükler gibi kafiyesi mesnevi tarzında olmasına rağmen, kafiyelerin büyük çoğunluğunda "e" (◌) sesi sona gelmiştir. Bu durum, daha çok şairin "budur" demek istediği bir cevap niteliğindedir.

3.1.1.2. Ahmedî Sözlüğünün Bu Sözlük Üzerindeki Etkisi

Kürt edebiyatı tarihinde, hicri on birinci yüzyılda yazılan Ahmed-i Hani'nin (1650-1707) manzum sözlüğü "Nûbihara Biçûkan"dan sonra, Sorani lehçesindeki ilk manzum sözlük Şeyh Maruf Nudêhî Berzencî'nin (1753-1838) "Ahmedî" adlı sözlüğüdür. Bu sözlük, Arapça-Kürtçe bir sözlük olup amacı çocuklara Arapça öğretmektir. Eskiden medreseye giden bir öğrenci, Kur'an'ı öğrendikten sonra doğrudan bu manzum sözlüğü ezberlemek zorundaydı. Sözlüğe "Ahmedî" denmesinin sebebi, Şeyh Maruf'un bu eseri, daha sonra Kak Ahmed-i Şeyh olarak tanınacak ve Süleymaniye'deki Kadiri tarikatının alim ve şeyhlerinden biri olacak olan oğlu Ahmed (1793-1887) için yazmış olmasıdır. Bu sözlük, Sorani konuşanların yaşadığı bölgelerde, özellikle de medreselerinde çok yaygındır. Ahmedî sözlüğünün bu sözlük üzerindeki etkisini şu birkaç noktada toplayabiliriz:

1. Her iki metnin de vezni Remel'dir. Sadece Ahmedî sözlüğünün küçük bir bölümünün vezni Remel değildir ve Remel'in türünde de değişiklikler vardır.
2. İlk beytin ve birçok beytin kafiyesi "e" (◌) olup aynıdır.
3. Her ikisinin de ilk kelimesi "ser" (baş) kelimesidir.
4. Ahmedî sözlüğünün birinci bölümünün ilk parçası insan vücudunun organlarının isimlerine ayrılmıştır. Bu sözlükte de en çok vücut organlarının isimleri ilk sayfalarda yer almaktadır, ancak Ahmedî'deki gibi ardışık ve düzenli değildir.
5. Ahmedî sözlüğünde cümleler bölümü bağımsız bir şekilde metnin sonuna konulmuştur. Aynı şekilde bu sözlükte de son bölümde yer alan 23 mısra cümlelere ayrılmıştır.
6. Sayılar bölümünde birbirlerine çok benzerler; her ikisi de sayılara örnek vermek için birkaç dize kullanmıştır. Hatta bazen her ikisi de iki sayı için bir yarım mısra getirdiklerinde, kafiye uyumu için ikinci mısrayı sayılarla ilgili olmayan ifadelerle dizayn etmişlerdir:

Wahî yeke îsneyn dûwe
Hey zîndûwe meyt mirdûwe (Ahmedî)

Altı şeş e yedi heft e
Camî' be turkî mizgeft e (Müellifi bilinmeyen manzum sözlük)

3.1.1.3. Arapça'nın, Bazı Kürtçe Kelimelere Şerh Olarak Eklenmesi

Bu metinde, Türkçe kelimelerin ve onların karşılığı olan Sorani Kürtçesi kelime ve ifadelerin getirilmesinin yanı sıra, metnin büyük bir bölümünde düzensiz bir şekilde Kürtçe kelimelerin üzerine Arapça anlamları yazılmıştır. Bu işlem, metnin ana yapısının dışında yapılmış olup metnin vezni ve kafiyesi ile bir ilgisi yoktur. Eğer manzumenin birinci beyitinden örnek verecek olursak:

1
Baş çe ser e dil ziban e
Şoğan piyaz, ekmek nan e

Bu beyitte "ser" sözcüğünün altına Arapça anlamı olan "re's" sözcüğü, "ziban" sözcüğünün üstüne arapça anlamı olan "lisan" sözcüğü yazılmıştır. Yine, "piyaz sözcüğünün üst kısmına Arapçası "besel", "nan" sözcüğünün üstün kısmına ise aynı şekilde Arapçası olan "xubs" sözcüğü yazılmıştır.

Bu eklemelerden hareketle metin ile ilgili birkaç çıkarım yapılabilir:

1. Anlaşılan o ki, bu metnin daha iyi anlaşılması için yapılmış kısa bir şerhtir (açıklamadır). Kürt dilinin lehçe ve şiveleri çok olduğundan ve metindeki konuşma şekli Erbil-Koysancak (Hewlêr-Koysenceq) bölgesine ait olduğundan, bazı kelimelerin diğer bölgelerdeki Kürtler için anlaşılması kolay olmayabilir; bu nedenle üzerlerine Arapça yazılmıştır.
2. Bu Arapça kelimeler sayesinde, bu sözlüğün daha önce bir dereceye kadar Arapça öğrenmiş olan Kürtler için hazırlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yazıldığı dönem itibarıyla, bir Kürtçe konusuru için Türkçe'nin, Arapça ve Farsça kadar gerekli olduğuna işaret etmektedir.
3. Arapça kelimelerin, metnin vezin ve kafiyesine katılmamış olması, bu Arapça kelimelerin metin yazıldıktan sonra bazı Kürtçe kelimeler için eklendiğini göstermektedir.

3.1.2. Sözlüğün Söz Varlığı

Manzum sözlüklerin beyit sayılarında farklılıklar olduğu bilinmektedir. Kılıç (2007, s. 342) manzum sözlüklerin beyit sayılarının 100 beyitten başlayıp 1300 beyite kadar ulaşabileceğini belirtir. Türkçe Kürtçe sözlüğe baktığımızda tekrarlı beyitler dahil 142 beyitten oluştuğunu görmekteyiz. Daha önce de değindiğimiz gibi sözlükte 353 sözcüğün, -bileşik sayıları saymazsak- 9 söz öbeğinin (kelime grubu) ve 75 cümlenin Türkçesi ve bunların Kürtçe karşılıkları verilmiştir.

Sözlük Türkçe olan bir sözcükle başlamakta, "nedir" anlamına gelen "çi ye"nin kısa biçimi olan "çe" ile Kürtçe karşılığı olan sözcük verilerek hedef sözcük ile kaynak sözcük karşılaştırılmaktadır. Sözlüğün ilk ve son beyiti aşağıdaki gibidir (Sözcüklerin koyu olanları Türkçe, italik olanları ise Kürtçelerini göstermektedir:

1

Baş çe *ser* e **dil** *ziban* e
Soğan *piyaz* e **ekmek** *nan* e

142

Sattım *frotim*, **qoymey** *nîhîşt*
Yemek *xorak* e, **qehwealtî** çe *çêşt*

Görüldüğü gibi sözlük Türkçe sözcük/ifadelerle başlayıp Kürtçeleriyle devam etmektedir ancak nadir de olsa aksinin olduğu beyitler de vardır:

29

Nawit *çi ye*, **adın nedir**
Karit *çi ye*, **işin nedir**

Aşağıdaki beyitin her iki dizesinde de önce sözcüğün Kürtçesi ve ardından Türkçe karşılığı devamında Türkçe bir sözcük/ifade hemen ardından Kürtçe karşılığı verilmiştir:

120

Bira çe **karındaş**, **oğul** *kur* e
Blê **söyle**, **söyleme** *tu melê*

Sözlükte yer alan sözcüklerin türüne baktığımızda yaklaşık olarak; 340 isim ya da isim kökenli sözcük ile 13 kadar -fiilimsi ve çekimlenmiş olanları dahil olmak üzere- eylem kökenli sözcükten oluşmaktadır. Sözlükte yer alan sözcükler çoğunlukla Türkçe-Kürtçe olmasına rağmen yazar kimi zaman sözcüğün Kürtçesine (ziman, tr. dil) yakın olan Farsçasını (ziban) ya da Kürtçede kullanımı daha nadir olan İrani (bed, tr. kötü) aslını tercih etmiştir. Bunun sebeplerinden biri olarak pek çok şairin tercih ettiği "hece ve vezin uyumunu yakalamak" olduğunu söylemek mümkündür. Hatta bazı beyitlerdeki yatay ses uyumu sözcüklerin bazen rastgele seçildiğini düşündürmektedir:

21

Horûs *çi ye* **kelleşêr** e
Aslan *şêr* e **toğ** *çi ye* **têr** e

Yukarıdaki beyitte "-şêr e" ve "têr e" arasındaki dikey ses uyumu şêr (aslan) ile têr (tok) arasında da sağlanması sözcük seçimi hakkında fikir vermektedir.

Yine, sözcüklerin kullanım alanlarına baktığımızda; "ser, ziban, dest, ran, pê, didan, nînok, go, nawk, zig, rîxolle, mûw, zar" gibi vücudun bölümleri ya da organ isimleri, "piyaz, nan, hêlke, mast, do, mewij, gêwîj, sêw, bê, doşaw," gibi yiyecek-içecek adları, "perresêlke, gurg, merr, berx, rêwi, mar, bizin, mange, kar" gibi bitki hayvan adları yer almaktadır. Yine günlük hayatta kullanılan eşya adları, bazı meslek adları, ana renkler, birden yirmiye kadar sayma sayıları ve yirmiden sonra onar onar yüze kadar, bin ve yüz bin gibi 10'un katları olan sayılar, sıfat adları, fiil ve hareket adları gibi örnekler verebiliriz. Bu sözcüklere baktığımızda günlük hayatta sık kullanılan, yakın çevrede bulunabilen sözcüklerin seçildiğini gözlemlemekteyiz.

Sözlüğün Kürtçesinden Erbil-Koysancak Kürtçesi olduğu "ku dibezî, mizgeft, doşaw kê we" gibi sözcük ve ifadelerden anlaşılmaktadır. Türkçesinin de yine o bölgede konuşulan Türkmençe olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıda verilen Türkçe kelimeler bunu doğrular niteliktedir (kelimenin parantez içindeki biçimi Türkmen şivesinden Kürtçe'ye geçen telaffuzudur):

"gökçe (kukçe), haluça (hellûçe), bibi (bîbî), çok karasın (çoq qeresin), pabuç (bapuç), tatlı (datlu), karı (qari), gönlüm gamlıdır (gonlum xemlîdir), koyma (qoymey)"

Eserde yer alan kelime gruplarına gelince, cilkê zistanê (tr. kışlık), naw çawan (tr. alın) gibi Kürtçe kelime grupları yer alırken çoğunlukla Türkçe kelime grupları ve Kürtçe karşılıklarının yer aldığını tesbit etmekteyiz. Aşağıda 9 kadar kelime grubu ve onların Kürtçe karşılıklarını örnek verebiliriz:

"başı yumri (ser xerr), kûri üzüm (mewij), erkek eşek (nêreker), yürek başı (ser dil), kayın ane (xesû), beg oğlu (begzade), eski bez (perrok), ey gözüm nuri (ey nuri çawim), bağlar bağçeler (bax û baxçe)"

Diğer taraftan sözlükte yer alan cümlelere baktığımızda ise 13. beyitte yer alan "niçin ditirir?" (niçin titiriyor?) soru cümlesi yer alırken daha ileriki sayfalarda özellikle 6. sayfadan sonra cümlelere daha çok yer verildiği görülmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, sözcük ve cümlelerin birlikte verildiği beyitler olduğu gibi;

26

Îgne derzî ipek dezî
Niçe kaçî ku debezî

67

Adın nedi, nawit çî ye
Penbû loke yon xurî ye

84

Yemtağ çe nerm e, kewa 'enterî
Sen çok eşeksin, eto zor ker î

Sadece cümlelerden oluşan beyitler de vardır:

69

Bana söylemiş be minî gutuwe
Benî görmüşdir emnî dîtuwe

75

Adım bilirsin nawim dezanî
Bağler içresin lenêw rezan î

89

Adımı girme, nawim meyene
Gönlüm gemlidir, dillim xemgîn e

Cümle türlerine sözlüğün dil ve gramer özellikleri bölümünde değineceğimiz için bu kısımda örneklendirme yapmayacağız.

3.1.3. Sözlüğün Dil ve Gramer Özellikleri

Sözlüğün dilini incelediğimizde Kürtçenin Güney lehçesi ya da Güney Kürtçesi olarak adlandırılan günümüzde daha yaygın olarak Sorani olarak bilinen lehçeyle yazıldığı görülmektedir. Türkçesine baktığımızda ise Türkmen şivesine yakın bir telaffuzla yazıldığı görülmektedir. Bu da yazarın Türkçeyi Türkmençe konuşurlardan öğrendiğine ya da eğer çalışması derleme bir çalışma ise Türkçe sözcükleri Türkmençe konuşurlardan derlediğine işaret etmektedir. Biz bu çalışmamızda sözlüğün Kürtçesine odaklandığımız için örneklerimizi daha çok Kürtçeden vereceğiz ancak yer yer sözlüğün Türkçesinden de örnekler vererek araştırmamızı derinleştirmeye çalışacağız.

Sözlüğün sesbilgisel özelliklerine baktığımızda çoğunlukla Kürtçe ve Türkçe'de yer alan standart seslerin ve onları temsil eden harflerin kullanıldığını görmekteyiz ancak nadir de olsa Arapçaya özgü seslerin de kullanıldığını görmekteyiz. Sözlükte aynı ses için farklı harflerin kullanıldığını gösteren örnekler vardır. Örneğin eserde çoğunlukla "s" sesini karşılayan س harfi kullanılırken aynı ses için ص harfinin kullanıldığını görmekteyiz:

3	Sarı zerd e gökçe şin e Götür bibe getir bîne	ساری زرده کوکچه شینه گوتور ببه گتور بینه
1	Baş çe ser e dil ziban e Şoğan piyaz, ekmek nan e	باش چه سهره دیل زبانه صوغان پیاز، ئەکمێک نانه

Diğer yandan Türkçe sözcüklerde "ğ" sesi ve "k" sesi için de çoğunlukla aynı harfin (غ) tercih edildiğine şahit olmaktadır:

20	Keçi bizin e oğlağ kar e Tavuğ mirîşk e nar henar e	کێچی بزنه ئوغلاق کاره تاووغ مریشکه نار همناره

Aynı şekilde Türkçe sözcüklerin yazımında ses değişimlerine çok defa şahit olmaktadır. Örneğin "titremek" sözcüğü için ditrir (دتریر), "tırnak" için dirneq (دیرنق), "dokuz" için (توقوز) sözcükleri kullanılmıştır. Hatta "dokuz" (توقوز) için kullandığı "ت" sesini, "on dokuz"u yazarken "د" sesini kullanarak ئون دوقوز biçiminde yazmıştır. Bu verdiğimiz örneklerde, metnin Türkçesinde yer alan bu farklı seslerin aynı harfle temsili; Osmanlı alfabesinde kimi harflerin birden fazla sesi karşılaması ya da Develi (2021, s. 39)'nin ifadesiyle Osmanlı alfabesindeki kimi harflerin bugün kullandığımız alfabede tek harfi karşılamasından dolayıdır.

Diğer taraftan incelediğimiz metnin asıl metin olmayabileceğini gösteren emareler de vardır: Örneğin aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi; "ağrı" anlamına gelen ve Kürtçe olan "êş" sözcüğü, Türkçe olan ve "iş-çalışma" anlamına gelen "iş" şeklinde yazılmış ve açıklama için metin üzerine yazılan ve "iş-çalışma" anlamına gelen Arapça "şixul" kelimesi eklenmiştir.

40

Biğ çe simêl sekal rîş e
Yare birîn ağıri iş e

Benzer şekilde metinde karşılığı yanlış verilen sözcükler de vardır. Aşağıdaki beyitte yaz sözcüğünün Türkçesi verilirken "havin" yerine "bahar" verilmiştir:

49

On üç sêzde henar nar e
On dört çarde yaz bihar e

Yine aşağıdaki beyitte de birinci dizinin sonundaki halı, kilim, yolluk, giysi anlamlarına gelen Kürtçe "cil" kelimesi, "c" harfi "ç" biçiminde okunduğu için Türkçede 40 demek olan Kürtçe "çil" biçiminde okunmuş ve arapçası da 40 demek olan "erbain" şeklinde yazılmıştır

62

Palan kirman e çull cil e
Orek başi çe ser dil e

Bu örneklerden anlaşılın, incelediğimiz metnin orjinal metin değil, daha sonra yazılmış ikinci bir nüsha olabileceğidir.

Daha önce sözlükte 75 tane cümle yer aldığını söylemiştik. Sözlükte yer alan cümleleri türlerine göre sınıfladığımızda ise yine sözlüklerin, özellikle manzum sözlüklerin yazılış amaçlarına uygun olarak kısa, basit, günlük hayattan ve kolay ezberlenebilecek sözcüklerin seçildiğini görmekteyiz. Önceki bölümde sözlüğün sonlarında cümlelere daha fazla yer verildiğini belirtmiştik. Bu cümlelerin bazılarını aşağıdaki gibi örneklendirebiliriz:

İsim cümlesi: To zor reş î., Min derwêş im., Em rêge dūr e., Tu keyfit xoş e, Le naw rezan î., Bray min î to., Zor xom heye., Eto zor ker î., Eme bo tu we., Dilm xemgîn e, Le naw hesret î., Kurri xallim e., Le kin min heye.

Eylem Cümlesi: Minî gutuwe., Emnî dituwe., Min le tom dawe., Nawim dezanî., Emin henawme., Min nemgutuwe., Le malle mawim., Taqetim çuwe., Dilim tēkellat., Emin xundūme., Emin xwardūme., Eto nazanî., Min emem zanî., Be cēm hēštuwe., Swēndim xwarduwe.

Soru cümlesi: Bo çi delerzî?, Ku dibezî?, Nawt çi ye?, Kart çi ye?, Kê we deçî?

Ünlem cümlesi: Zor mewerre!, Ewî menase!, Çawî bête der!

Emir cümlesi: Were pêşm! Derst bixwîne! Tu melê! To be min blê., To be wî mellê.

Yukarıda verilen cümlelerin hem türleri hem de yapıları göz önüne alındığında kolayca ezberlenebilecek, basit diyalog cümlelerin seçildiği görülmektedir.

4. SONUÇ

Çalışmamıza konu olan sözlük Britanya Müzesi'ne (British Museum) 8 Kasım 1919 yılında kaydedilmiş olan, yazılış tarihi ve yazarı belirsiz manzum, elyazması bir Türkçe-Kürtçe (Sorani lehçesi) sözlüktür. Araştırmamızın sonucunda sözlük hakkında önemli olan hususları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. İncelediğimiz eser 10 sayfadan oluşmakta ve 142 beyitten meydana gelmektedir. Sözlük Besmele ile başlamış, Türkçe sözcükler ve onların Kürtçe karşılıklarıyla devam etmiş, ileriki sayfalarda söz öbeklerine de yer verilmiş ve son sayfalara doğru cümlelere de yer verildiği gözlemlenmiştir. Sözlükte yaklaşık olarak 353 sözcüğün, -bileşik sayılar dışında- 9 söz öbeğinin ve 75 cümlelerin Türkçesi ve bunların Kürtçe karşılıkları verilmiştir.
2. Eserin yazıldığı aruz kalıbı "Dörtlü Remel"e uygun biçimdedir ancak kafiye kaygısı ve bazen de değiştirilmesi mümkün olmayan sözlüksel kelimeler nedeniyle Remel kalıbının dışına çıktığı görülmektedir. Bu sapmalar çoğunlukla mısra sonlarındaki hecelerin uzunluk kısalık durumuyla alakalıdır.
3. Metnin kafiyesi mesnevi tarzında olmasına rağmen, kafiyelerin büyük çoğunluğunda "e" (◌e) sesi sona gelmiştir. Bu durum, daha çok şairin "budur" demek istediği bir cevap niteliğindedir.
4. Sözlük bilinen en eski Türkçe-Kürtçe manzum sözlüktür.
5. Sözlük kendinden önceki bir dili Kürtçe olan manzum sözlüklerden Ahmedî adlı sözlükten etkilenmiştir.
6. Sözlüğün yazı stilinden 19. yüzyıla ait olabileceği düşünülmektedir.
7. Metindeki sözcüklerin, ifadelerin ve cümlelerin şekli metnin dilinin Erbil-Koysancak bölgesine ait olduğunu göstermektedir.
8. Metnin büyük bir bölümünde düzensiz bir şekilde Kürtçe kelimelerin üzerine Arapça anlamları yazılmıştır. Bu Arapça kelimeler sayesinde, bu sözlüğün daha önce bir dereceye kadar Arapça öğrenmiş olan Kürtler için hazırlandığı anlaşılmaktadır. Yani bu metnin daha iyi anlaşılması için yapılmış kısa bir şerhtir (açıklamadır). Ayrıca Arapça kelimelerin, metnin vezin ve kafiyesine katılmamış olması, bu Arapça kelimelerin metin yazıldıktan sonra bazı Kürtçe kelimeler için eklendiğini göstermektedir.
9. Hem metnin üzerine "şerh için" eklenen Arapça sözcükler hem de Türkçe sözcüklerdeki ses ve telaffuz yanlışlıkları metnin asıl nüsha olmadığına işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. (2025). *Kurd Kitêb Çapxane*, Weşangeriya Kitêbên Kurdî di Dewra Osmaniyan de (1844-1943). Weşanên Nûbihar.
- Averbek Doğan, G. (2018). Dillerinden biri Türkçe olan manzum sözlükler üzerine yapılan çalışmalar bibliyografyası. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 21(21), 85–114.
- Aykaç, S. (2016). *Mela Mehmûdê Tîruwayî û ferhenga wî ya menzûm: Metn û lêkolîn* [Yüksek lisans tezi]. Bingöl Üniversitesi.
- Bolelli, N., û Ertekin, N. (2017). Ferhengên menzûm di edebîyata Kurdî de. *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 21–44.
- Bozkurt, F. (2020). Sözlükbilim. E. Boz (Ed.), *Dilbilim teorik ve uygulamalı alanlar içinde*. Gazi Kitabevi.
- Cizîrî, D. (2015). *Nûbihara Mezinan*. Weşanên Nûbihar.
- Çürük, Y. (2020). Sözcükbilim. E. Boz (Ed.), *Dilbilim teorik ve uygulamalı alanlar içinde*. Gazi Kitabevi.
- Develi, H. (2021). *Osmanlı Türkçesi kılavuzu*. Kesit Yayınları.
- Durmaz Kuybu, E., û Öztürk, Z. (2022). Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen Arapça-Türkçe bir manzum sözlük. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(42), 437–465.
- Ertekin, Z. (2017). İlk manzum Türkçe-Kürtçe sözlük: Nûbihara Mezinan. *Şarkiyat*, 9(1), 89–105.
- İSNAD, “İSNAD Font”, <https://www.isnadsistemi.org/indirmeler> ↑
- Kaplan, Y. (2022). Zâhidî-i Konevî'nin üç dilli (Arapça-Farsça-Türkçe) manzum sözlüğü: Tefviyye. *Kültürk*, (5), 65–83.
- Kılıç, A. (2007). Denizlili Mustafa b. Osman Keskin ve eseri Manzûme-i Keskin. *Turkish Studies*, (1), 340–348.
- Kırbıyık, M. (2002). Miftâh-ı Lisân adlı manzum Fransızca-Türkçe sözlük üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (11), 181–200.
- Kocapınar, P. (2015). Sözlüklerin ortaya çıkışıyla ilgili teoriler üzerine bir değerlendirme. *Gazi Türkiyat*, (16), 129–141.
- Nûdehî, Ş. M. (1986). *Ahmedî* (M. E. Asri, Haz.). Çapxaneya Daru Musenna.
- Ölker, G. (2009). Rumca-Türkçe manzum sözlük Tuhfetü'l-Uşşâk. *Turkish Studies*, 4(4), 856–872.
- Osmanlıca Sözlük-Lugat. (2025, 19 Aralık). <https://lugat.osmanlica.online/arama?ai=true> adresinden erişildi.
- Öz, Y. (1996). *Tarih boyunca Farsça-Türkçe sözlükler* [Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Öztürk, M. (2016). Manzum sözlüklerden Sübha-i Sıbyân ile Kürtçedeki ilk manzum sözlük Nûbehara Biçûkan arasında bir karşılaştırma. *The Journal of Mesopotamian Studies*, 1(1), 1–32.
- Subaşı, K. (2017). *Ferhengnûsî (Lexicography)*. K. Subaşı û R. Geyik (Ed.), *Gotarên zimannasiyê* içinde. Weşanên Nûbihar.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %50, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %50'dir.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

YAPAY ZEKA KULLANIM BEYANI

Bu çalışmanın hazırlanma, veri toplama, analiz, yazım veya görsel oluşturma süreçlerinin hiçbir aşamasında yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tamamı yazar(lar)ın kendi özgün katkısıdır.”

Ek-1: Sözlük Metninin Transkribe Edilmiş Versiyonu

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

2. Sayfa**1. Sayfa**

1
Baş çe ser e dil ziban e
Şoğan piyaz, ekmek nan e

2
Yemurta çi ye hêlke ye
Kırlangıc perresêlke ye

3
Sarî zerd e gökçe şîn e
Götür bibe getür bîne

4
Kara reş e, kırmız sûr e
Yaşın nezdîk ırak dûr e

5
El çe dest e bor çe ran e
Dağarcık çi ye henban e

6
Eyağ pê ye diş didan e
Yuva be turkî hêlan e

7
Dırnağ nînok kulak go ye
Yoğurt maste ‘ayran do ye

8
Göbek nawik qarın zig e
Cilkê zistanê kışlık e

9
Bağırsağ çe rîxolle ye
Oğil be turkî rolle ye

10
Demirçi çi asinger e
Göz be turkî çe pengir e

11
Altuncî çi zêrîngir e
Başı yumrı çe ser xerr e

12
Gümüş zîw e altun zêr e
Düz çe rast e eger ger e

13
Kıl çe mûw e, iğne derzî
Niçün ditrer bo'ç delerzî

14
Kuri üzim çe mêwij e
Haluça çi ye gêwij e

15
Elma sêw e hayva bê ye
Kal'a qellat yol çe rê ye

16
Kurd çe gurg e kuyın merr e
Kuzi berx e kilim berr e

17
Ağız zar e aguz firo
Tuğrı rast e yalan diro

18
Tülki rêwî yeylan mar e
Kesek gesk ağac dar e

19
Dive huştir şitir ga ye
İnek be turkî manga ye

20
Keçi bizin e oğlağ kar e
Tavuğ mirîşk e nar henar e

21
Horus çi ye kelleşêr e
Aşlan şêr e toğ çe têr e

22
Savuk serma sıcak germ e
Utanmak be turkî şerm e

23
Öksirik çi ye koke ye
Yün xurî penbû loke ye

24
Sümük çilm e balğam belxem
Turb çe tûr e şalgam şelxem

25
İsteme be turkî na ye
Ditremer lerz û semen ka ye

26
İğne derzi îpek dezî
Niçe kaçır ku debezî

3. Sayfa

27
Çatme ben e ip gurîs e
Pak her pak e pîs her pîs e

28
Çerig xerrek tîşî teşî
Çok karasin to zor reş î

29
Nawit çî ye, adın nedir
Karit çî ye, işin nedir

30
Çok yanaşme zor mewerre
Otlak be turkî lewerr e

31
Çarşu bazarr götür bine
Datlu şîrîn bal henguwîn e

32
Pekmez doşaw eşki tirş e
Doşme be turkî ferş e

33
Düşmüş kewtû yog[s]ul feqîr e
Polad pola asin demir e

34
Burin lût e kaç ç e biro
Bor ç e ran e diz ç e ejno

35
Çarın zig e göseg sîng e
Kenger kengir yarpûz pûng e

36
Arka pişt e omuz şan e
Dudağ lêw e diş didan e

37
Çayim çayim ova deşt e
Süt ç e şîr e kerpûç xişt e

38
Kıl ç e mûw e çarın zig e
Aşuğ be turkî ç e cêg e

39
Dirnağ nînok bêl ç e bêll e
Bulanık be turkî lêll e

40
Bıyığ ç e simêl sağal rîş e
Yare birîn ağır îş e

41
Alın çî ye naw çawan e
Oğ ç e tîr e, yay kewan e

4. sayfa

42
Barmağ enguşta ayak pê ye
Erkek nêr e dişî mê ye

43
Dirsek henîşk kulağ go ye
Deban çap e doğuz no ye

44
Bir yek e uç sê dord çar e
Beş ç e pênç e ber qerar e

45
Alti şeş e yedi heft e
Cam'i be turkî mizgeft e

46
Sekiz heşt e doğuz no ye
Rayl uzatme eriğ ç e bo ye

47
On ç e de ye un ç e ard e
Yazde on bir bıçağ kard e

48
On iki ç e duwazde ye
Oğil be turkî rolle ye

49
On üç sêzde henar nar e
On dört çarde yaz bahar e

50
On beş pazde dudak lêw e
‘Armut hermî elma sêw e

51
On altı çî ye şazde ye
On yedi çî ye hefde ye

52
On sekiz çî ye hejde ye
On doğuz çî ye nozde ye

53

Yirmi bîst otuz sî ye
Kırk çî çil penca elli ye

54

Altmış şest, yetmiş hefta
Seksen be turkî çê heştâ

55

Doqsan newed yüz çê sed e
Bin hezar e kötû bed e

56

Yüz bin çî ye sed hezar e
Kâbir be turkî mezar e

5. sayfa

57

Qan çê xuyn e iyirin kê m e
Çok çê zor e, azdır kê m e

58

Ciger cerg e, kelle selk e
Ağac dar e yapraq pelk e

59

Divit çî ye qelemdan e
Uzun dirêj, yassî pan e

60

Şem'dan çî ye çiradan e
Kadın be turkî kaban e

61

Kilim berr e yaş çê terr e
Erkek eşek nêreker e

62

Palan kirman e çull cil e
Yürek başî çê ser dil e

63

Boyun mil e omuz şan e
Mencel be turkî qazan e

64

Çuvaldız çî ye sûjin e
Kişî mêrd e qarî jin e

65

Qayın ane çî ye xesû
İp gurîs e iplik dezû

66

Önûme gel were pêşim
Ben feqîrim min derwêşim

67

Adın nedî, nawit çî ye
Penbû loke yun xurî ye

68

Atlu siwar e piya piyade
Begoğli be turkî çî ye begzade

69

Bena söylemiş be minî gutuwe
Beni görmüşdir emnî dîtuwe

70

Nere gidersin to kê we deçî
Gitme tu merro, niçün le bo çî

71

Bu yol uzaktır, em rêge dûr e
Karanlıq tarî ışığı çê nûr e

6. sayfa

72

Keyfin iyidir, tu keyfit hoş e
Sirim sirime biz çê dirêş e

73

Gel otur burda lere danîşe
Şeker şeker e kemîş qamîş e

74

Seni urmuşım min le tom dawe
Fağ be turkî fağ, duzağ çê daw e

75

Adım bilirsin nawim dizanî
Bağlar içresin lenêw rezanî

76

Yare birin e, fitil fitil e
Çibuğ qilyan e sebîl sebîl e

77

Tütün tutun e, hem is dükell
Budağ başıdır, be kurdî serkel

78

Qarındaşımsın, biray min î to
Buğda gendim e, toğum çî ye to

79

Darı herzin e arpa çê co ye
Yoğurt çê mast e, geyran çê do ye

80

Bal çê henguwîn e, pekmez doşaw e
Koca çê pîr e, îket çê law e

81
Berzim kirduwe, ben izemişim
Emin hênawime ben götürmişim

82
Yuqum çok vardır, zor xewim heye
Dengiz beraz e, köpek çe se ye

83
Yekmez bargîr e, kuruğ çaişik e
Mande gamêş e, şeksiz bêşik e

84
Yemuşaq çe nerm e, kewa 'enterî
Sen çok eşeksin, eto zor ker î

85
Aqçe diraw e, od çe ziraw e
Ciger cerg û naw, bişmiş çe xaw e

86
Uzengî rikêb, îr çe zîn e
Kılıç şimşêr e yare birîn e

7. sayfa

87
Mızraq çe rim e yay çe kewan e
Oq be turkî tîr, ağır giran e

88
Söylememişim min nemgutuwe
Bu senin içindir, eme bo tu we

89
Adımı girme, nawim meyêne
Gönlüm gemlidir, dillim xemgîn e

90
Oturdi danîşt, söyledi gutî
Hesret içresin, lenaw hesretî

91
Üzüm tirê ye, nar çe henar e
'Armut hermî ye, heyar xiyar e

92
Datlu şîrîn e, turşî eşkî ye
Şeftalu xox e yer çe zewî ye

93
Güknük dandok bulğur sawer e
Mercemek nîsk e, ağız çe zar e

94
Bulamaç lorik e qazan mencil e
Uyuz gruw e, kel çe keçel e

95
Dersini oqi dersit bixwîne
Sıcaq sil ciyay sebûne

96
Cule cola ye, ipek dezî ye
Çok şikirmişdir, gelek bezîye

97
İp çe gurîs e katme çe ben e
Erken be turkî çî ye reben e

98
Kiçi ker puskul çî ye kuling e
Kerkî tewşuw e qazma kuling e

99
Sarığ pêçî ser yağlıg desrok e
Eski biz çî ye bilê perrok e

100
Bibi xuşki bab dayze çe pilk e
Numan derpê ye orbe çe cilke e

101
Kewa 'enterî, gömlek kiras e
Onu tanıma, ewî menase

8. sayfa

102
Babuç çe sol e, uşaq piştên e
Dağarçuk henban bağ çe werbên e

103
Gögerçîn kotir, kanat çe bale
Pekmez doşaw e, henguwîn çe bal e

104
Kılkıyruq qetê, serçe pasarî
Bazarî ehlîn, ehlî bazarrî

105
Tilkî rêwî ye, kaplan pilling e
Et be turkî goşt, kuydağ çe dung e

106
Bizaw golik e, înek manga ye
Bir oğlan düşmiş lekê zawa ye

107
Koz çe pişko ye, komir xellûz e
Yel be turkî ba, hubar çe toz e

108
Inca' hellûçe, nar çe henar e
Peya piyade atlu siwar e

109
Eyaz samalle, bulut çe hewr e
Çiftî çolek e, gawir çe gewr e

110
Yeğmur baran e, yağar debarî
Ne iğun yağir le boç debarî

111
Duli tejî ye, degirmî gird e
Dere şîwelok tepe çe gird e

112
Ey gözüm nûrî, ey nûrî çawim
Konakda kaldım, le mallê mawim

113
Gucim gitmişdir, taqetim çûwe
Cift oğlidir, eme bêcuwe/bincuwe

114
Gözleri çıksun, çawî bête der
Yeğarû çıksun, belan bête der

115
Çok yalancıdır, zor dirozin e
Cuwaldiz be turkî çî ye sûjin e

116
Cuwal cuwal e, torba tureke
Patlican bayincan, kebu kûleke

9.sayfa

117
Kavun kallek e, karpuz şiftî ye
Hıyar xiyar e, duşmiş keffî ye

118
Oşqin rêwas e, kenger kengir e
Kıfılcım pırrîşk, goz çe pengir e

119
Koru pesîr e, üzüm tirê ye
Erkek çe nêr e, dişî çe mê ye

120
Bira çe karındaş, oğıl kur e
Bilê söyle, söyleme tu melê

121
Dayım oğlidir, kurî xallim e
Bu heddardir, eme zallim e

122
'Emet oğlidir; kurî pûrim e
Kırmızı gülümdür, gullî sûrim e

123
Nêre gidersin, tu kê we deçî
Sen çok egrisin, etu zor keç î

124
Karıncı mêrû, selik zêruw e
Biçik xurîk e, kôtir gurruw e

125
Bugün emrro ye, yarın subeynê
Yüz kuruş deger, sed qurûş dênî

126
Sen benden geçme, leme ramebre
Kubbe gunbed e, çarda çe kepr e

127
Me'dem bulendi, dillim têkellat
Bu yerden qaçdı, lem cêge hellat

128
Boynini sen kır, milî bişkêne
Destîy cerrî ye, ebriğ mesîn e

129
Beni urmuşdur, le minî dawe
Fağ be turkî fağ, duzağ çe daw e

130
Kesemde kalmış, le kîsim mawe
Avcı rawker e, aw çî ye raw e

131
Ben okumuşim emin xundûme
Bende yemişim emin xwardûme

10. sayfa

132
Sen hiç bilme[z]sin, tu hiç nazanî
Sen bir ehmeksin, etu nizanî

133
Ben buni bildim, min emem zanî
Yarığ çe co ye, pınar çe kanî

134
Bağlar bağçeler bax û baxçe ye
Yanımda vardır, lekin min heyê

135
Ben güli derum, min gullim çinî
Yanıne sen git, tu herruwe kinî

136
Bunu datmışim, lememe çêştuwe
Ben burakmışim becêm hêştuwe

137

Yemin icmişim, swêndim xwarduwe
Buğde dartmişim, genmim harrîwe

138

Sen bene söyle, to be min billê
Sen one deme, to be wî mellê

139

Dikilmiş urbe cilkî dûra ye
Pişmiş birjawe, çek billê xaw e

140

Meşqım yazmışım, meşqım nûsîwe
Boncuq mîwrî ye gûmiş çe zîw e

141

Süzgeç be turkî plaw palîw e
Yeban sehra ye dağ billê kêw e

142

Sattım firotim, koymedi nihîşt
Yemek xorak e, k̄ehweli çe çêşt

Temmet we bi'l-xeyri 'emet
British Museum
8. Nov. 1919

31

سیرم سیرم سیرم سیرم در نشسته شکر شکره قیش قاشسته فاق برکی فاق دورا چه در او باغدا بگره من لستورنا چبق قلید به سبیل سبیل بوداق باشی در بگردی کرکل در سلورد بنده کندهم ختم چه تو بگر یوغرت چه ما سرته غیران چه دیو قوج چه بیره آهسته چه لاده حله امین پنا و من کوتر شتم دگر بران کو بیکه چه سیه عب مانده کا شتم شکره باشسته سن جوق باشکسن الفزور کرک ان شکره چار جک چه بر ونا و بشن چه خاوه قلید سیرم سیرم یاره برینه سیرم	کیفن ایو در لو کلفت خوشه کل او تر بنده لره دایشته سنا و ستم من لستورنا اوم بلورس باوم درنا سا یاره برینه قیل قیلده سنا دوشته هم سو کل قرند کم سن برای ما لوق انت اخویه داری برنه ار چه چه دیو بال چه بگره دوشا و برام کرده و من انز ستم یو جوق دور زور خیم هم بکر بار کوه قوغ جاشسته یمناع چه سیرم کوا عسرت اوق در او او چه زنا و اوتو کوی کبیر چه برینه سیرم

32

مزلو چه رسد با بگره کونه سولکیم سیرم سیرم لوه اوم سیرم نام سینه اوردی رانسته بولده کونه اورم سرتا رچه پنا رانه دالو برینه سیرم شیکه سنگلنگ و اندر ک شکره بولکاج لولکه قران شکره درنی اوقه درسن بولده جو لوه لایه ایبلکه در نه خط ایچه چکر سیرم قه چه من چی کرک سیرم چه کلنگه سایح سیرم باغلیغ و کرکه سیرم شکره باب و این چه بولکه کواشکر لولک کر سیه لوه لوه	باک چه سوله خوشه پشینه کونو چه کوتر قنا چه بال قرند قنر چه پاسارو تلک ریو قیلان بلنگه بر او کوه ایکن ما نکا یه کوز چه شکره کوم خلورنه انجاص بلو چه نارچه پنا اباز سا مال بلو چه پوره یغور بارانه یغار داری دولمیزه دگر می کراره اوقه برنه نوری نوری و من کوجم کتشد صا قه طاقه رانه کوز لری جقسون چه و سینه چوق بالان چه در نور در نور جوال جواله سرتبه تو کرکه باغلیغ

سن بهین تویج نازانی
 سن براتق سن الق سرائی
 آرق چه جوید بکار چه کانی
 یامده وارورکن من پید کردی
 یا نه سن کیت تو هر کتی انت روح عذی
 سن نور قشیم بچیم بیسته انا خلیت
 بعه دار قشیم کیم یاریوه
 سن اون لوی لوی مل انت لایکولم
 بشمش بر شاده چک بولیاوه
 یو جو امیور لم کتیر چه زیوه
 میان حکایه وایع بلی کیوه جیل
 یک خوراکه تووه الی چه چیش شور با
 مانی
 عت و بالحق عت
 م م م

انت با ترف
 سن بهین تویج نازانی
 سن براتق سن الق سرائی
 آرق چه جوید بکار چه کانی
 یامده وارورکن من پید کردی
 یا نه سن کیت تو هر کتی انت روح عذی
 سن نور قشیم بچیم بیسته انا خلیت
 بعه دار قشیم کیم یاریوه
 سن اون لوی لوی مل انت لایکولم
 بشمش بر شاده چک بولیاوه
 یو جو امیور لم کتیر چه زیوه
 میان حکایه وایع بلی کیوه جیل
 یک خوراکه تووه الی چه چیش شور با
 مانی
 عت و بالحق عت
 م م م

قان لاکه نبر سن سن
 اوشن ر یواسه کتیر کتیره
 قوره بیره اوزم تزییم عت
 ابراج قندوش اوغل کتیر بول
 وایم اوغلور کتیر خالیه
 عت اوغلور کتیر لوروه
 بیره کیدرس تو کیوه وچی
 قاریجه میر و سکه لایر لوروه
 بو کون امرو یاران صیتی
 سن بیدن کتیرمه را کتیر چه
 معده بلندی دام شکلاست قیشور
 بوینی کتیر مل بشیامه بکسور کتیر
 بن اورشد رکتی داوه بطن
 کیسلهه فالش لکس ماوه
 بن او قشمن امن فوندومه
 انا کتیر

خبار خیاره دوشش کفیه
 قفل بزرنگ کوز چه پنکره نار
 ارکله چه بیره کتیر چه بیسه انخی
 بل کسولیه سولیه مل انت نقل
 بو عدارور امه ظالمه
 قمرن لکم در کتیر سورمه
 سن جوق کتیر سن لور کتیر
 چیک کتیر کتیر کتیر کتیر
 یوز غروتن کتیر چه قرق وئی
 قیه کتیر چه جرداق چه کتیر
 بو بردن قاجدی کتیر کتیر
 رستی حرته ابرق مسینه
 فاق بزرگی فاق دوزاق چه داوه
 اوچی ترا وکره او جبر راهه باصید
 بده یتم امن خازر دم
 انا کتیر
 سن

لا تروم کلینا
 تصید

